

Лановик Зоряна Богданівна,
доктор філологічних наук, професор
кафедри української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Лановик Мар'яна Богданівна,
доктор філологічних наук, професор
кафедри української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АНТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На сьогодні першим дискусійним питанням стосовно вивчення античності постає питання, наскільки доцільно студіювати античну літературу і культуру загалом у середній школі. І уже, як бачимо, окреслюється чітка тенденція до скорочення кількості відведених годин на засвоєння творів античної літератури. Аргументація прихильників такого підходу полягає в тому, що література давніх епох не зрозуміла і не цікава школярам, а тому необхідно робити акцент на літературі більш сучасних епох, які є доступнішими для осягнення і не вимагають значних зусиль для їх вивчення.

Ця проблема є ключовою в окресленій проблематиці і для її вирішення необхідно дати відповідь на питання, для чого вивчати античну літературу, якої мети ми досягаємо у цьому процесі. Тут не завадить звернутися до досвіду минулих поколінь і спробувати осмислити його у світлі сучасних викликів.

Як відомо, знання античності було основою усієї європейської гуманітарної науки – не лише філологічної. Кожен освічений європеєць вільно володів давньогрецькою та латинською мовами, цитував художні та філософські твори древніх авторів. Передусім це було зумовлено тим, що беззаперечно усвідомлювалася роль Античності у становленні Західної цивілізації. Це стосується і суспільно-політичних питань устрою держави та функціонування соціумів, і моделей розвитку культури, і сфер мистецтва, релігії, спорту... Окремо варто наголосити і на філологічній науці, яка повністю і цілком

розвивається за заданим античністю алгоритмом стосовно жанро-видової природи творів, їх ідейного статусу, пафосу, стилістики і т.п. Напевне, чи не єдиний постулат древніх, який сьогодні доволі успішно намагаються нівелювати – це розуміння елітарності літератури та її ролі у становленні та утвердженні еліт. Розмивання віддавна визначених меж високих та низьких жанрів, відмова від пафосу величності, ідеї прекрасного, піднесеного і т.д., на нашу думку, є першим кроком до відмови від заглиблення в Античність як джерело таких культурно-естетичних уявлень, що, в свою чергу, призводить до явища дегуманізації мистецтва загалом.

Проте такий підхід загрожує втратою європейської ідентичності, яка століттями чи й навіть тисячоліттями живилася потужними струменями античної ідеології. Таку думку обстоює багато європейських філософів. Зокрема, найвиразніше це окреслено у працях німецького екзистенціаліста Карла Ясперса, чия філософська і наукова діяльність була вирішальною для формування європейської картини світу в період після Другої світової війни. К. Ясперс наголошував на тому, що Античність з усіма її здобутками є фундаментом Західної цивілізації загалом і європейської культури та ідентичності зокрема [3, С. 32–33]. Тому, обговорюючи питання про необхідність чи необов'язковість вивчення античної літератури, ми повинні зважати на такі висновки вчених.

Більше того, – розуміємо, що цей висновок містить безліч підпорядкованих проблем, з-поміж яких у контексті нашої розвідки є дві. Перша – який рівень освіти ми передбачаємо для наших здобувачів, і на що ми орієнтуємося – на елітарність чи масовім. Як бачимо, європейська освіта не відмовляється від детального вивчення Античності, не забуваючи про свої витoki. Знання античних джерел демонструють європейські політики і вчені. Але усі ці вияви присутні в площині еліт. Друга проблема – який вектор розвитку ми вибираємо: західний чи східний. Ця проблема для України не нова. Перебуваючи на перехресті культур і на помежів'ї цивілізацій, українська культура всотала в себе чимало рис східних народів, з якими доводилося співіснувати упродовж багатовікової історії. На Сході, звісно, теж упродовж тисячоліть викристалізувалися унікальні системи культури і філософії. І це той простір, де за відсутності Античного спадку не відсутня культура як така. Але при очевидному домінуванні західних моделей у всіх сферах українського буття

навряд чи можна уявити якусь глобальну трансформацію у бік відмови від загальноєвропейських цінностей. Оскільки, в кінцевому результаті, усі ці проблеми акумулюються в аксіологічній площині, більше того, – в площині екзистенційній. Тому подекуди дивує погляд на вирішення проблеми вивчення античності в школі у напрямку до спрощення чи й цілковитого нівелювання, позаяк це насправді криє значні загрози.

Не будемо заперечувати, що віддаленість епохи може бути причиною нерозуміння чи несприйняття творів минулого учнями. Тому тут важливий підхід, який найбільший сучасний знавець Античності Андрій Содомора окреслив метафорою «жива Античність» [2]. Подолати часову, просторову, культурну герменевтичну дистанцію можливо лише наблизивши античні реалії до їх сучасного розуміння. Вчитель повинен щоразу наголошувати, якими здобутками античного світу ми користуємося до сьогодні, формувати світоглядну картину світу, в якій було б виразне розуміння тяглості традицій, динаміки явищ і культурно-історичних процесів: від законів геометрії до найбільшого досягнення західної цивілізації – демократії. Звісно, це вимагає міждисциплінарного підходу, виходу у суміжні сфери знань та наук. Але і вивчаючи інші періоди чи епохи, літератури не позбавлена необхідності залучати широкі пласти гуманітарних і не гуманітарних знань для розуміння складних аспектів буття, до осмислення яких вона покликана.

Ще одне дискусійне поле формується навколо проблеми, пов'язаної із застереженням, чи значне акцентування західноєвропейських культурних явищ не нівелює власне української національної ідентичності. Поділяємо думку тих вчених, що у сьогоднішніх умовах, коли Україна остаточно виборює право на самоутвердження на політичній та культурній карті світу, було би недалекоглядно відмовлятися від власне українських надбань. Однак, вважаємо, що неправильно ставити питання досягнення чогось одного за рахунок іншого. Навпаки, більшість українських культурно-політичних діячів минулого розглядали інкорпорування Античності в український культурний простір як засіб для утвердження власної національної культури, підвищення її рівня. Згадаємо хоча б перекладацьку діяльність київських неокласиків, які основний акцент робили на тому, щоби після тривалих років заборони на українські переклади світової класики забезпечити українському читачеві можливість

читати древніх рідною мовою. І в цьому контексті теж не зайве звернути увагу на те, як каральна машина нищила, вилучала, забороняла здійснені ними переклади. Чи не наштовхує і цей факт на думку, що тоталітарна система розуміла значення цих перекладів для утвердження поневоленої культури, убачала в них певну небезпеку для себе. Тому сьогодні античний дискурс повинен стати і частиною вивчення української літератури. Не поділяючи думки прихильників злиття цих двох дисциплін в одну, все ж, не можемо заперечити численні зв'язки між українською та зарубіжними літературами. Без розуміння Античності учням неможливо зрозуміти ні творчість Сковороди, який всотав численні ідеї, теми, концепції греко-римської культури, ні «Енеїди» Котляревського, ні Шевченкового «Кавказу» («споконвіку Прометея там орел карає...»), ні «Кассандри» Лесі Українки, – аж до «Ріки Геракліта» Ліни Костенко та більш сучасних надбань.

Це ще раз підкреслює спільність і невіддільність власне українського культурного простору від загальноєвропейського. Як стверджує Андрій Содомора: «На чепігах – дві долоні; за плугом – одна, літературна, борозна. Античне слово, «зерно правди молоді», проростає на українському, національному ґрунті...» [3, с. 10]. Більше того, – повернення до власне західноєвропейських витоків, *ad fontes*, увиразнює нашу європейську ідентичність, яка допомагає нам утвердитися історично, політично, культурно, національно. Віктор Неборак на випадково стверджує, що це – «якнайякісніші ліки від наших колоніальних, постколоніальних і неокolonіальних комплексів» [1, с.13]. Спостерігаємо, що зараз у світі підсилюється інтерес до Античності, з'являються твори, кінофільми на античні теми. Античність не сприймається не сучасною, – навпаки – ультрасучасною. Тому цей дискурс повинен посісти належне місце у нашій освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неборак В. Жива теперішність Андрія Содомори. Жива античність. Львів: Срібне слово. 2009.
2. Содомора А. Жива античність. Львів: Срібне слово. 2009.
3. Jaspers K. *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*. München. 1963.